

vagy legalábbis jól ismert személyek hosszú, részletes életrajzot kaptak, míg az inkább magyarázatra szoruló szereplőkről semmit vagy csak nagyon sommás lábjegyzetet olvashatunk. Mint oly sok más esetben, ebben a kötetben is összekeverték Kumara Pladmanabha Sivasankava Menont, India moszkvai nagykövetét, aki ott volt december 4-én a Hősök terén, Krisna Vengalil Krishnan Menon ENSZ-diplomatával.

Bögre Zsuzsanna fontos könyvet adott a kezünkbe. A mai Magyarországon létkérdés, hogy megtanuljunk szembenézni múltunkkal, 1956 emléke része kell hogy legyen a kollektív emlékezetnek. A forradalom asszonyainak emlékeit olvasva közelebb kerülhetünk az ötven évvel ezelőtt történetekhez. Megérthetünk valamit abból, milyen lehet megbélyegzetten élni. Benyomást szerezhethetünk arról is, hogy miben különböznek a nők történelmi tapasztalatai férfitársaikétól.

A kutatás során összegyűjtött visszaemlékezések további elemzésekre inspirálhatják a kutatókat. Vajon másképp mesélnek-e a nők az élményeiről, mint a férfi elbeszélők? Tudjuk, egy-egy visszaemlékezés nem független attól a társadalmi tértől és időtől, amelyben készült. Érdemes lenne tehát összehasonlítani, hogy egy-egy visszaemlékező miként számolt be múltjáról a kilencvenes évek elején, kevéssel a rendszerváltozás után, illetve az ennek a könyvnek az alapját képező interjúkban.

Kőrösi Zsuzsanna

Egy debreceni munkás az 1956-os forradalomban*

Vannak olyan emberek, akik véletlenül válnak a történelmi folyamatok szereplőivé, és vannak olyanok is, akik tudatosan. Zeke László, aki 1956-ban előbb a Debreceni Dohánygyár, majd Debrecen város munkástanácsának vezetője lett, ez utóbbiak közé tartozott. A félreértések elkerülése érdekében: nem szőtt összeesküvést, nem készült a feladatra, nem volt küldetés- és megváltástudata, nem volt világmegváltó eszmék rendíthetetlen híve. Egészen egyszerűen az adott pillanatban azt tette, amit ott és akkor tennie kellett, kimondta azt, amit gondolt, s tiszteletre méltó következetességgel tartotta magát véleményéhez, határozott álláspontjához.

1919-ben született debreceni iparoscsaládban, s élte a 20. század magyar átlagpolgárának hányatott életét. Közvetlenül az érettségi után be-

* ZEKE László: *Nem mondhattam el senkinek... – vallomás 1956-ról*. Sajtó alá rendezte: FILEP Tibor. Órváros Debrecen Közalapítvány, Debrecen, 2006. 105 p.

hívták katonának, majd röviddel a leszerelése után 1942-ben ismét visszakerült a magyar hadseregbe, immár frontszolgálatra. Megjárta a második világháborús orosz frontot, élete végéig elkísérték a háborúról és az orosz hétköznapok nyomorúságáról szerzett élményei. Kritikus beállítottságú, kételkedő alkat volt, aki 1945 után a dohánygyárban talált munkát, s a forradalom előtti években gyártásirányítóként dolgozott. A Rákosi-korszakban nem vált kiemelt munkáskáderré, nem szédítette meg a korszak propagandája. Tisztában volt a feladatával, és az ötvenes évek embert próbáló időszakában is igyekezett józan, emberséges módon dolgozni, viselkedni és élni. Nyilván ennek köszönhette munkatársai bizalmát a forradalom napjaiban. S ennek az emberi magatartásnak volt a közvetett visszaigazolása az is, hogy börtönbe kerülését követően volt munkatársai – nem kis veszélyt vállalva – többször is gyűjtést szerveztek családjának megsegítésére.

Zeke László 1956. október 23-a és november 4-e között elsősorban a dohánygyári eseményekben vett aktívan részt: a munkástanács elnökeként fenntartotta a rendet és a nyugalmat az üzem területén, munkatársaival együtt gondoskodott az üzem vagyonának megőrzéséről.

Politikai tevékenysége a november 4-i szovjet megszállás után bontakozott ki. A kétségbeesés napjaiban sokakkal ellentétben úgy gondolta, hogy a küzdelmet folytatni kell, s amit lehet, meg kell védeni az októberi napokban kivívott szabadságból. 1956 novemberében és decemberében Zeke László, a politikai ellenállás meghatározó személyiségévé vált Debrecenben. Irányításával a munkásvezetők november 4-e után megszervezték a sztrájk folytatását, tárgyaltak a helyi vezetőkkel, s elérték, hogy november 14–15-én tárgyaljon velük a Kádár-kormányt képviselő Marosán György. November második felében döntöttek a munka felvételéről, kapcsolatot teremtettek a Nagy-budapesti Központi Munkástanács vezetőivel, s előkészületeket tettek a debreceni városi munkástanács megalakítására. Majd december 11–12-ére a városban is megszervezték a kétnapos általános sztrájkot, amely a politikai ellenállás utolsó nagyszabású megmozdulása volt.

Zeke Lászlót ekkor már megfigyelte a szovjet felügyelet alatt újjászerveződő politikai rendőrség. Ő, abban a meggyőződésben, hogy semmi törvénytelenséget nem követett el, bement a rendőrségre, ahol letartóztatták. Mindez nem valamiféle naivság vagy meggondolatlanság volt részéről, hanem természetes módon következett személyiségéből, gondolkodásmódjából. A politikai hatalom még gyengébb volt, engedett a debreceni munkások követelésének, és Zeke Lászlót 1956 karácsonya előtt szabadon bocsátották. 1957 májusáig volt még néhány szabad hó-

napja; ekkor őrizetbe vették és a debreceni forradalmi bizottság vezetőinek perében 1957 decemberében 15 év börtönre ítélték, amit másodfokon is jóváhagytak. Zeke László Debrecenben, Vácott, Márianosztrán és a Gyűjtőfogházban raboskodott. Részt vett a váci éhségstrájkban, s csak az 1963-as amnesztiával szabadult. Ő is, mint annyi más sorstársa, nehezen talált munkát, megélhetést. Nagy energiával munkálkodott a családi kapcsolatok helyreállításán, egzisztenciájának újrateremtésén. A Kádár-korszakban visszahúzódva élt. Külön sorscsapást jelentett számára, hogy felesége és idősebbik fia állandó ápolásra szoruló beteg lett.

Zeke László a rendszerváltás után is ugyanaz maradt, aki egész életében volt; nem tülekedett, nem kért kitüntetést azért, amit három évtizeddel korábban tett, nem vállalt politikai szerepet. Kritikusan szemlélte a rendszerváltás folyamatát is, ám az ország függetlenné válása és a demokratikus viszonyok megteremtése egyfajta elégtételt jelentett számára. Nem sokáig élvezhette a szabadságot, mert 1992 őszén, 73 éves korában elhunyt.

Ennek az itt röviden összefoglalt életpályának általa legfontosabbnak tartott momentumait – második világháborús élményeit, az 1956-os forradalmat és a börtönéveket idézte meg visszaemlékezéseiben. Műve a műfaj jellegénél fogva szubjektív ugyan, de olyan erős önreflexió kíséri végig emlékezését, amely egyedivé teszi írását. Egy kétkedő-kételkedő, de cselekvőképességét mindenkor megőrző, higgadt, hétköznapi ember beszámolója életéről és annak legfontosabb momentumairól. Egyszerű, tiszta, logikus szerkesztésű önvallomás egy huszadik századi magyar munkásember életéről, tapasztalatairól. Egyfajta magántörténelem, személyes történelem mindenféle pátosz, hangzatosság, utólagos stilizálás nélkül. „Ha vallomásnak tekintem a visszaemlékezésem, akkor illik, hogy igaz és őszinte legyen. (...) ha én hiteles és igazságos akarok lenni, (...) akkor én csak az én – a saját – igazságomról írhatok, és lehet, hogy a vallomásom elfogult lesz” – írta a bevezetésben. Tisztában volt azzal, hogy az emlékezet relatív; hangsúlyozta, hogy „minden embernek külön történelmi igazsága van, az, amit csak ő és egyedül élt át”. Tisztánlátásának megőrzésére ügyelő emberként felhívta a figyelmet arra is, hogy nem szabad kételkedés nélkül elfogadni egyetlen állítást, egyetlen véleményt sem, mert az eszmékbe és a véleményekbe vetett feltétlen hit megcsalja az ember ítélőképességét.

Távol állt tőle, hogy bármiféle értelemben hős faragjon magából. Végtelenül rokonszenves módon nem a saját szerepét állította előtérbe, hanem az általa megélt eseményeket. Műve forrásértékét ez is jelentősen erősíti. Másrészt arról sem szabad megfeledkezni, hogy számos olyan

eseményt idézett fel – például a helyi kommunista vezetőkkel folytatott tárgyalásokat –, amelyekről az események jellegénél fogva nem készült, nem készülhetett más írásos forrás. Ugyancsak plasztikus képet rajzolt a forradalmi napok hangulatáról, a munkástanácsok működéséről. Részletesen beszámolt arról, hogyan élte meg a megtorlás folyamatát, a kihallgatásokat, a konstruált per lezajlását és a hosszú börtönévek egyhangú hétköznapjait. Embert próbáló idők és helyzetek voltak, amikor és ahol korántsem mindenki tudta megőrizni józanságát, emberi tartását; neki sikerült. Zeke László emlékirata tárgyilagos önvallomás és egyben egy családapa öngigazolása arról, hogy azt kellett tennie, amit tett a forradalom napjaiban, noha családja óhatatlanul mindezt megszenvedte. „Életem keresztmetszete csak egy példa arra, hogy az első világháború óta egy magyarnak, becsületesnek, igazmondónak nevelt ember milyen megpróbáltatásokon esett át. Egy kis szürke pont, aki voltam és vagyok, ezeken estem át. A feleségem és a családom állapota miatt nap mint nap önmagammal kell szembenéznem.”

Zeke László visszaemlékezését tanulságul szánta unokáinak és a későbbi nemzedékeknek. Többek között ezért sem kell rajta számon kérni az 1956-os forradalom, illetve a debreceni események keresztmetszetét. Ugyanakkor élvezetes olvasmányt kap a kezébe az olvasó a szerző által megélt és alakított történelmi események egyik lehetséges olvasatáról. S talán ez az, ami ezt a személyes hangú emlékiratot a hasonló tárgyú és jellegű munkák fölé emeli. Nélküle a 20. század személyes sorokat gyakran kettőtörő vagy éppen ellenkezőjére fordító magyar történelmet s benne az 1956-os forradalmat nehezebben lehetne megérteni. Ajánlom az olvasó figyelmébe ezt az alig százoldalas, igényes kivitelű könyvecskét. Érdemes elolvasni.

Valuch Tibor

Van lokálpatrióta '56?*

Hans Olink könyve még a tavaly, a forradalom 50. évfordulójának hatalmas könyvdömpingjében jelent meg, az '56-os intézet gondozásában. A kiadó elsősorban kutatóintézet, így sajnos korántsem engedheti meg magának, hogy – a nagyobb könyvforgalmazókhöz hasonlóan – kiad-

* Hans OLINK: *Harcban az Igazsággal – 1956. Az amszterdami hideg napok.* 1956-os Intézet, Budapest, 2006. 157 p.